

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Корінні соціально-економічні зміни, що відбулись в Україні: реорганізація аграрного виробництва, руйнування соціальної інфраструктури сіл, посилення деградації сільської поселенської мережі, глибока деформація демографічного потенціалу, руйнування планувальної структури сіл виявили недостатність чинної науково-методичної бази щодо пошуку стратегії розвитку сіл та їх функціонально-планувальної організації (ФПО).

Нова парадигма Спільної аграрної політики на 2014-2020 рр., європейська стратегія «Європа 2020» визначили одним з пріоритетів сільського розвитку стимулювання несільськогосподарських видів діяльності, екологізацію сільської економіки і збереження екосистем, захист та поліпшення довкілля. В контексті політики Європейського Союзу сталий розвиток сільської поселенської мережі України, що базується на екологічних та соціально-психологічних особливостях сільського способу життя, має високу цінність для збереження ідентичності української нації та відродження національної економіки. На забезпечення сталого розвитку сільських поселень спрямована низка нормативних документів та державних програм України: Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року, Закони України «Про регулювання містобудівної діяльності» (17. 02. 2011 р. №3038-VI), «Про місцеве самоврядування в Україні» від 26.04.2015 р. №1700-18), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02. 2015 р. № 157-VIII), Указ Президента «Про стратегію сталого розвитку» Україна – 2020» (12. 01. 2015р., № 5/2015 р.).

Особливо спостерігається загострення проблем сільських поселень в зонах впливу великих міст. Територіальне розростання міст, розміщення житла мешканців міст в приміських поселеннях, зменшення сільськогосподарських угідь посилюють конфлікти між містом-центром та сільськими поселеннями, збільшують антропогенні навантаження на природні ареали і, відповідно, погіршують довкілля. Ці проблеми поглиблюються в умовах здійснення територіальної реформи, потребують розроблення стратегій розвитку, визначення меж об'єднаних територіальних громад, функціональної реструктуризації земель, пошуків життєвої та діяльнісної самодостатності та удосконалення функціонально-планувальної структури сіл. Таким чином, в умовах соціально-економічних трансформацій особливої актуальності набувають питання науково обґрунтованого визначення принципів і прийомів ФПО сільських поселень, що знаходяться в зоні впливу великого міста. Для їх позначення вводиться поняття *приміське сільське поселення* (далі ПСП) – це адміністративно-територіальна одиниця зі статусом села, яка розташована в зоні впливу міста-центру групової системи розселення і відрізняється рурбальним характером.

Гіпотезою дослідження є припущення, що функціонально-планувальна організація ПСП визначається роллю і спеціалізацією населеного пункту в системі розселення, а вивчення закономірностей впливу міста-центру та обґрунтування механізмів вибору спеціалізації ПСП у нових соціально-економічних й містобудівних умовах дозволить розробляти науково-обґрунтовані стратегії сталого розвитку населених пунктів.

Методологічну базу дослідження становлять праці вчених в галузі аналізу і моделювання містобудівних систем різних рівнів: Ю. М. Білоконя, М. М. Габреля, М. М. Дьоміна, Г. І. Лаврика, В. О. Тімохіна, І. О. Фоміна, Л. М. Авдотьїна, У. Ізарда, З. Н. Яргіної; екологічні аспекти містобудування відображені в працях В. М. Вадімова, І. І. Устінової, Ю. М. Шкодовського. Основи формування рекреаційних систем розроблені в працях О. І. Кузьмич, А. А. Мірошниченка, Т. Ф. Панченко, В. В. Шулика. Формування мережі культурно-побутового обслуговування населених пунктів розглядалися в працях Г. Л. Ковальської, Г. М. Рогожина, С. К. Саркісова та ін.

Дослідження проводилося в контексті праць, присвячених сільським територіям: М. О. Барановського, Л. Б. Заставецької, Ю. М. Палехи, І. В. Прокопи, Л. О. Шепотько, К. І. Якуби, О. М. Бородіної та ін. Але переважна більшість цих досліджень була проведена в соціально-економічних умовах 60-80-х років ХХ ст., які суттєво відрізнялись від сучасних. Специфічні проблеми формування ФПО приміських сільських поселень в зазначених роботах не знайшли висвітлення. Дослідження спирається також на низку сучасних містобудівних проектів та праць, які були розроблені в ДПІ УКРНДПІЦИВІЛЬБУДУ. Рівень знань з цієї проблеми характеризується з одного боку наявністю методологічної бази та міждисциплінарними дослідженнями, а з іншого - певним відставанням містобудівного проектування від викликів практики, недостатністю науково-теоретичної уваги до проблематики приміських сільських поселень, що не сприяє науковій обґрунтованості та ефективності проектних рішень.

Актуальність теми дослідження полягає у визначенні принципів та розробленні методичних рекомендації щодо удосконалення ФПО сіл на основі його спеціалізації, що обумовлює комплексне вирішення завдань і є одним із засобів вирішення протиріч, що склалися в соціально-економічному просторі та архітектурно-планувальному середовищі сільських населених пунктів приміської зони.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок проведеного дослідження пов'язаний з реалізацією принципів, що сформовані Законами України «Про регулювання містобудівної діяльності» (17.02.2011р., № 3038-VI), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (5.02.2015р., №157-VIII) та науковою темою кафедри архітектури будівель та містобудування Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка «Гуманізація середовища життєдіяльності людини як складова Європейської інтеграції України» (реєстраційний № 01117U003244).

Мета дослідження полягає у визначенні принципів ФПО приміських сільських поселень залежно від їх спеціалізації.

Відповідно до поставленої мети визначені наступні **завдання**:

- узагальнити практичний досвід формування приміських сільських поселень, визначити їх особливості;
- виявити сучасні тенденції у змінах ФПО приміських сільських поселень в зонах впливу міст-центрів;
- на підставі аналізу теоретичної бази сформувавши методику дослідження;
- провести аналіз факторів, що визначають функціональну спеціалізацію ПСП;

- приміських сільських поселень, визначити типи ПСП в зоні впливу великого міста;
- визначити принципи та розробити прийоми ФПО приміських сільських поселень;
- надати рекомендації з раціональної організації функціонально-планувальної структури в залежності від основних типів ПСП.

Об'єкт дослідження: приміські сільські поселення.

Предмет дослідження: функціонально-планувальна організація приміських сільських поселень.

Межі дослідження охоплюють визначення принципів та формування прийомів ФПО сільських поселень в приміських зонах міст-центрів. Дослідження обмежується вивченням ПСП в зонах впливу великих міст (250-350 тис. осіб) - центрів групових систем розселення Північно-Східного регіону, а саме Полтави та Сум. Процеси, що відбуваються в приміській зоні Харкова та Києва розглядаються в роботі як можливий варіант прогнозування шляхів розвитку сільських поселень приміських зон досліджуваних міст-центрів. Часові межі дослідження - з 1980-х рр. ХХ ст. до теперішнього часу. Територіальні межі – приміські сільські поселення в зоні великих міст обласного рівня Північно-Східного регіону України.

Методи досліджень спираються на основні положення комплексного підходу і включає загальнотеоретичні та емпіричні методи дослідження. Аналітичний метод - при узагальненні законодавчих і нормативних матеріалів, аналіз теоретичних і проектних робіт щодо розвитку приміської поселенської мережі та ФПО сільських поселень; метод факторного аналізу, порівняльний аналіз та типологічний метод при визначенні особливостей сільського розселення у приміських зонах, натурне обстеження поселень для виявлення особливостей змін їх функціонально-планувальної структури; картографічний аналіз та використання графоаналітичного методу при створенні моделі містобудівного середовища приміської зони та схеми-моделі ФС різних типів сільських поселень; статистичний аналіз, метод комплексного дослідження літературних джерел, гіпотетичний метод, комплексний підхід при обґрунтуванні спеціалізації приміських сільських поселень та розробці методики бальної оцінки параметрів, що характеризують ресурси поселень, сприятливі для формування певних функціональних типів поселень.

Наукова новизна одержаних результатів: *вперше*

- виділені особливості сільських поселень, що входять до зони впливу великих міст обласного рівня та розглянуто їх як особливий містобудівний об'єкт, з уведенням нового терміну «приміське сільське поселення» (ПСП);
- встановлено факторну залежність ФПО приміських сіл від їх спеціалізації, яка визначається впливом міста-центру та ресурсів поселення;
- удосконалено типологію приміських сільських поселень з визначенням нових типів (поселень-супутників, рекреаційних та виробничих);
- вперше визначено принципи та розроблено прийоми удосконалення ФПО приміських сільських поселень;
- вперше запропоновано алгоритм визначення функціональної спеціалізації ПСП;

– розроблено практичні рекомендації з удосконалення ФПО приміських сільських поселень на основі врахування їх спеціалізації.

Практичне значення отриманих результатів. Запропонована в роботі концепція удосконалення ФПО приміських сільських поселень на основі врахування їх спеціалізації можуть використовуватись проектними організаціями, а також місцевими органами влади різних рівнів та територіальних громад для прогнозування стратегії розвитку приміських сільських поселень, формування завдань для проектування та реконструкції сіл.

Результати дослідження знайшли практичне впровадження в рекомендаціях з формування ФПО сіл Полтавського району (Супрунівка, Абазівка, Верхоли) та розвитку транспортної інфраструктури приміської зони (акт від 29. 04. 2013 р.), а також у навчальному процесі в архітектурному і дипломному проектуванні ПолтНТУ, в експериментальних проектних розробках ФПО ПСП (акт від 26. 09. 2013 р.) та в проектних пропозиціях сіл Супрунівської сільської ради (акт від 09.09. 2017 р.).

Особистий внесок здобувача в статтях, опублікованих у співавторстві: [1] – проведено аналіз ФПО приміських сільських поселень, щільності дорожньої мережі, рекреаційних та сільськогосподарських ресурсів на їх території, порівняльний аналіз приміських сільських поселень міст-центрів Харкова, Полтави, Сум; [2] – проведено аналіз рекреаційних ресурсів у приміській зоні, обґрунтовано необхідність диференційованого підходу до функціональної трансформації приміських сільських поселень залежно від їх розташування в різних поясах приміської зони; розроблена схема рекреаційного зонування приміської зони м. Полтави.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідались та отримали підтримку на щорічних науково-технічних конференціях Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка у 2006 - 2016 рр., на 4-х Всеукраїнських науково-практичних конференціях Полтавського інституту економіки і права ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» у 2007 - 2011рр., на III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку академічної і університетської науки» (2010р., ПНТУ ім. Юрія Кондратюка, м. Полтава), на III Міжнародній науково-практичній конференції «Архітектура і екологія. Проблеми міського середовища» (2011р., м. Київ), на Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми архітектури и градостроительства на трансграничных территориях» (2011, м. Харків), на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Aplikované vedecké novinky – 2013» (2013 р., м. Прага), на XIV Міжнародній науковій конференції (2014р., м. Хабаровськ), на Міжнародних Інтернет-конференціях (2014-2016 рр., м. Одеса), на Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми архітектури і містобудування в умовах міжнародної інтеграції» (2014 р., м. Харків), на Міжн. наук.-практ. конф. «Architecture: Aesthetic+Ecology+Economics: International Scientific Conference Proceedings» (2016 р., м. Полтава).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 21 наукових працях, з них 12 у фахових наукових виданнях України, 4 публікацій в іноземних наукових

періодичних виданнях та виданнях, які внесені до міжнародних наукометричних баз даних, 5 у матеріалах Міжнародних та Всеукраїнських конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 228 сторінок, у тому числі: перелік умовних скорочень на 1 сторінці, 8 сторінок вступу, 142 сторінок основного тексту, 3 сторінок таблиць, 18 сторінок рисунків, список використаних джерел із 196 найменувань на 20 сторінках, 38 сторінок додатків (таблиці статистичних даних, бальна оцінка території та рекомендації з ФС сільських поселень Полтавського району, акти впровадження).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, сформульовано мету, задачі і методи дослідження, наукову новизну, особистий внесок здобувача, практичне значення і впровадження результатів в практику учбового проектування та управління розвитком приміських сільських поселень, апробація результатів дисертації.

У **першому розділі «Передумови розвитку приміських сільських поселень як елементів приміських зон міст-центрів»** проведений аналіз існуючого стану сільських поселень у зоні впливу великого міста, виявлені сучасні тенденції у змінах функціонально-планувальної структури сіл, особливості ФПО вітчизняних та зарубіжних приміських сільських поселень.

Система сільського розселення, пройшовши еволюційний шлях та експерименти радянського періоду, склалася у 60 рр. ХХ ст. під впливом авторитарної централізованої держави. Головним принципом планування сіл було визначено функціональне зонування з поділом на зони: сільбищну, виробничу та санітарно-захисну між ними. Комунально-складська зона була в складі виробничої або в межах санітарно-захисної зони. Сільбищну територію складала житлова зона, громадський центр та зона відпочинку – сільський парк.

В ході аналізу проектів генеральних планів сільських поселень в зоні впливу великих міст, які були розроблені в кінці 60-х - початку 90-х рр., виявлено, що проектні рішення переважно не реалізовані. Це обумовлено як зміною соціально-економічних умов, так і недостатнім врахуванням об'єктивних факторів. В проектних рішеннях пропонувалося: завищена проектна людність поселень, що обумовило розширення громадського центру, зниження цілісності забудови. Штучне збільшення щільності села відбувалось віднесенням частини садибних ділянок до категорії городів. Відсутність сучасних проектів сіл в зонах впливу Полтави і Сум обумовило проведення аналізу змін ФПО приміських сільських поселень на прикладі більш дослідженої Київської агломерації. Аналізом проектних розробок ДПІ УКРНДПЦІВІЛЬБУДУ виявлено тенденцію до формування двох основних типів сіл у приміських зонах: супутників та рекреаційних. Особливостями їх планувальних рішень є: вища щільність забудови на суміжних з містом територіях, розміщення безпосередньо біля в'їзду значних кооперованих громадських об'єктів з відповідною інфраструктурою, що мають

обслуговувати як місто-центр, так прилеглі села; змішана забудова будинками різного типу, у приміагістральних селах створення буферної зони у вигляді технологічних парків та логістичних об'єктів.

Дослідженням та натурним обстеженням сіл досліджуваного регіону (всього опрацьовано 270 сіл) визначено чинники змін їх функціонально - планувальної організації, зокрема соціально-економічні, що передбачають багатокладність економіки, земельні реформи, ринкові та соціальні відносини, що виявляються у різкому зменшенні сільського населення, розшаруванні сільського населення за зайнятістю, доходами, відношенням до власності. Екологічні – збільшення антропогенного навантаження на довкілля, прагнення міського населення до проживання в екологічно чистому природному оточенні. Науково-технічні – брак енергетичних ресурсів визначає необхідність використання нових та безвідходних технологій у виробництві, розвиток і впровадження альтернативних джерел енергії.

Виявлені *сучасні тенденції* у змінах ФПО сільських поселень в приміських зонах: занепад культурно-побутової сфери обслуговування сільського населення; значне збільшення території при зменшенні чисельності населення, що відбувається за рахунок розпаювання сільськогосподарських угідь та ліквідації виробничих зон; перепрофілювання сільських виробничих зон на інше спрямування, частіше їх занепад та ліквідація; збільшенням числа землекористувачів, що ускладнює розпланування територій; нівелює містоформує значення сільськогосподарського підприємства, на зміну якому приходять бізнес різних форм власності; експорт з міст-центрів на територію ПСП таких основних функцій: житлової, промислової та рекреаційної; утворення нових функцій: рекреації, бізнесової, науково-учбової, що формують виробничі комплекси різного призначення; організація котеджних містечок для мешканців міста в межах існуючих ПСП, на території дачних та садових товариств, на територіях земельного запасу та пашні, яка виведена із земель аграрного призначення; розподіл функцій і об'єктів громадсько-побутового обслуговування між населеними пунктами об'єднаної територіальної громади.

В той же час, ліквідація значного тваринницького виробництва, що знаходилося в межах села з порушенням санітарно-захисних зон, поліпшує довкілля та створює умови для використання вивільнених ділянок для житла, рекреаційної діяльності, виробництва, що не потребує санітарних розривів. Ведення приватного бізнесу на власній ділянці забезпечує певну зайнятість населення, обумовлює формування нових елементів забудови – біфункціонального житла. Виявлено, що в зоні впливу великих міст, за останні десятиліття відбувається диференціація ПСП за функціональною спеціалізацією, що є наслідком самоорганізації. Виявлено, що зміни функціонально-планувальної структури ПСП та формування різних типів поселень суттєво різняться в залежності від відстані до міста-центру. Так, в радіусі 20 км від обласних центрів (Полтава, Суми) виявлено: села, що функціонують, як супутники великих міст; центри первинних систем розселення та аграрних підприємств; аграрно-індустріальні поселення; дачні та поселення, виробничим сектором яких є особисте підсобне господарство; поселення підсобних господарств міських підприємств. В радіусі R=40 км виявлено: центри первинних систем розселення та великих аграрних підприємств; поселення фермерських господарств; поселення, виробничою базою яких є малий

бізнес різних галузей; поселення - центри художніх промислів, ремесел, туризму, відпочинку тощо; природоохоронні фермерські поселення, населення яких зайнято відновленням природних ресурсів, бджільництвом, екологічно чистим рослинництвом, біотехнологіями та ін. В регіоні виявлено тенденцію формування сільських поселень в зоні впливу обласних центрів наступних типів: поселення-супутники, рекреаційні та виробничі поселення фермерського типу.

Аналіз закордонного досвіду виявив, що на початку ХХІ ст. виділяються нові типи поселень в приміських зонах великих міст Росії, а саме поселення ексклюзивного характеру: артселища, резиденції великих міських фірм, туристичні, екологічні - центри оздоровлення та реабілітації сільських територій, поселення високих наукових та аграрних технологій (праці В. А. Новикова, Г. І. Пустоветова). В Європі значна частина функцій великих міст (учбово-наукова, адміністративно-ділова, зайнятість населення, забезпечення його житлом, торгівельне обслуговування), які потребують значних вільних територій, часто виноситься в ПЗ. Це зумовлено меншими податками на нерухомість та більш низькою вартістю землі у ПЗ. Основні типи приміських поселень в країнах Європи: це супутники та рекреаційні поселення та урбанізовані житлові масиви, що призначені розвантажити місто-центр. Особливістю розвитку приміських поселень Заходу є інтенсивна субурбанізація та зростання їх економічної, культурної та адміністративної автономності.

Таким чином, зміни у функціонально-планувальній структурі ПСП досліджуваного регіону відбуваються у декількох напрямках: функціональна реструктуризація територій, перерозподіл функцій в балансі населеного пункту та між поселеннями територіальної громади, що визначає сучасні тенденції розвитку ФС сіл. Важливою умовою забезпечення сталого розвитку приміських сільських поселень є вибір ефективного напрямку соціально-економічного розвитку як приміської зони, так і ПСП в її межах. Це дозволить створити умови для розвитку територіальних громад, а також визначити функціональну спеціалізацію як стратегію розвитку сільських поселень залежно від наявності фінансово-економічних, трудових, демографічних, транспортно-міграційних, природно-рекреаційних та інших ресурсів.

У другому розділі «Методи досліджень функціонально-планувальної структури приміських сільських поселень як елементів приміських зон міст-центрів» проаналізовано та опрацьовано теоретичний досвід формування ФПО приміських сільських поселень; основні наукові підходи та методи дослідження містобудівних об'єктів, уточнено термінологічний апарат дослідження, обґрунтовано методику проведення даного дослідження.

Опрацьовано та узагальнено теоретичні дослідження формування сільських поселень за період середини 60-х – кінця 90-х рр. Серед них праці В. С. Бойчука, Г. А. Делеура, Н. П. Кончукова, А. Д. Кудіненка, І. І. Майбороди, Б. А. Маханька, Я. Ф. Міняєва, З. В. Моїсеєнко, Ю. Ф. Хохола, а також закордонних - Р. Д. Багірова та І. О. Віншу. В цих дослідженнях закладені методичні засади формування ФПО сільських поселень, що в значній мірі зберегли актуальність. Проте в них не виокремлювались приміські сільські поселення.

Типологічні ознаки сільського розселення та особливості поселень різних типів досліджували Н. М. Девятова (1989 р.), В. А. Кодін (1988 р.), І. Г. Пандяк (2003 р.), Є. І. Шилов (1990 р.). К. І. Колодін (2004 р.) дослідив принципи формування

об'єктів заміського середовища, в т. ч. нових виробничих комплексів та фермерських господарств; Р. Лубик (2008 р.) - сучасні тенденції розвитку сіл. Моделювання систем культурно-побутового обслуговування сільських поселень: дослідили Г. І. Болотов (1980 р.), В. М. Лях (1977, 1987 р.), Г. М. Рогожин (1988 р.), С. К. Саркісов (1975 р.), О. П. Тишкевич (2010 р.), О. П. Шутько (1983 р.); функціонально-планувальні організації громадських центрів сіл, а також моделюванню агропромислових сіл: Б. В. Павлишин (1976 р.), В. В. Мусатов (1990 р.). Розвинули дослідження щодо принципів ФПО сіл: А. Ю. Дмитренко (2006 р.), А. В. Степанюк (2011 р.), В. О. Огоньок (2013 р.). Нові моделі формування сільського середовища на сучасному етапі, в якому виділено приміську зону, розроблено Г. І. Пустоветовим (2003 р.) і модифіковано О. І. Колодрубською (2009 р.), модель фермерського поселення запропоновано В. О. Новиковим (2006 р.). Але більшість з цих робіт опосередковано стосувались формування приміських сільських поселень.

Ш. І. Ібатуллін (2008 р.) досліджував теоретико-методологічні засади управління земельними ресурсами приміських зон (ПЗ) та виявив певну двоїстість їх функцій, яку потрібно враховувати. Вперше ж звернули увагу на специфіку приміського типу поселення вчені-географи С. А. Ковальов (1963 р.), Т. І. Заславська (1983 р.), що визначили їх рурбальний характер: суміщення міських і сільських особливостей і функцій та незначна зайнятість населення у сільському господарстві (до 10%).

В ході дослідження виявлено, що близькість до міста-центру та розвинена інфраструктура транспортних комунікацій обумовлюють формування рурбального типу поселення, що має такі ознаки: кращі соціально-демографічні показники порівняно з іншими поселеннями; значна частина населення (30-100%) працевлаштована (навчається) в місті-центрі та здійснює маятникові міграції як на роботу, так і для забезпечення супутніх потреб; в аграрному секторі зайнята незначна частка населення (10-15%), тому сільськогосподарське товарне виробництво втрачає містоформуюче значення, замість цього - бізнес міського спрямування, в якому працюють частково міські жителі; сельбищна зона розширюється на вивільнених виробничих та резервних зонах, поступово перетворюючись на єдину функцію села; в селах виникають масиви житлової забудови, що заселена мешканцями міст; значний відсоток сезонного та вільного житла; частину села займають дачні ділянки та садово-городні товариства, що спричинює сезонні коливання людності, які є передумовою як неорганізованої, так і організованої рекреації.

Ці особливості дозволили визначити сільське поселення в зоні впливу міста-центру як окремий об'єкт містобудівних досліджень та на підставі аналізу термінів ввести для їх позначення поняття «приміське сільське поселення».

Методологічну базу дослідження становлять комплексний підхід, що включає системність, ієрархічність, структурність, множинність та цілісність містобудівних систем. У відповідності до цього обґрунтовується необхідність вивчення об'єкту дослідження - ПСП як складового елемента цілісної містобудівної системи вищого масштабного рівня – приміської зони міста-центру. В роботі опрацьовані дослідження приміських зон. Зонування приміських зон міст-центрів досліджували Е. О. Гутнов, І. В. Русанова, М. Ф. Тимчук, І. О. Фомін, З. Н. Яргіна у 1980-90 рр., які визначили, що

характер сільського розселення в приміських зонах обумовлено впливом міста-центру, природних особливостей та антропогенних чинників (соціоекономічним розвитком та транспортною інфраструктурою). Проте, ці роботи переважно орієнтовані на вирішення проблем міст-мегаполісів та їх агломерацій і не враховують особливості урбанізації великих міст рівня обласного центру. Однак вплив міста-центра на ФПО приміських сіл залишався за межами досліджень. І якщо дотепер завдання розвитку приміських територій обмежувалися стримуванням зростання міст чи його обслуговування, то запропонований інший підхід, який розглядає приміські сільські поселення та місто-центр у цілості всієї множинності їх структур, в тому числі функціонально-планувальній.

У відповідності до отриманих у першому розділі підсумків уточнено *масштабні рівні факторів впливу на функціонально-планувальну організацію ПСП: макрорівень* - приміська зона, визначення типу поселення відповідно з поясним зонуванням та впливом міста-центру; *мезорівень* - рівень об'єднаної територіальної громади, що визначає розподіл функцій, об'єктів громадського й побутового призначення та спеціалізації в її межах; *локальний рівень* – рівень поселення, що визначає особливості ФПО поселення.

Сформовано методика проведення дослідження, що включає декілька етапів:

1) вивчення сучасного стану об'єкту дослідження, уточнення проблеми та виявлення тенденцій розвитку ПСП. Застосовані натурні *дослідження*, історичний аналіз, картографічний аналіз, статистичний аналіз тощо; 2) формування термінологічного апарату дослідження, вибір методів та методики дослідження. Застосовані методи: контент-аналіз для визначення поняття «*приміське сільське поселення*», аналіз теоретичних джерел та графоаналітичний метод; 3) дослідження факторів, що визначають функціональну спеціалізацію ПСП. Застосовані методи: статистичний аналіз, графоаналітичний метод, порівняння, аналіз і синтез, комплексний підхід та факторний аналіз; 4) визначення принципів ФПО приміських сільських поселень та надання рекомендацій з вдосконалення ПСП. Застосовані методи: синтез, абстрагування та апробація результатів дослідження.

У третьому розділі «**Фактори, що визначають функціональну спеціалізацію і архітектурно-планувальну організацію приміських сільських поселень**» визначено та досліджено основні фактори, що впливають на функціонально-планувальну організацію приміських сільських поселень, обґрунтовано трансформацію їх планувальної структури та ФС, уточнено типологію приміських сільських поселень.

Виявлено три рівні факторів, що впливають на спеціалізацію і функціонально-планувальну організацію приміських сільських поселень. Першу групу складають містобудівні фактори рівня приміської зони (ПЗ) (макрорівень): відстань від міста-центру до ПСП; характеристики транспортних зв'язків та супутньої інфраструктури; потреба міста в територіальних ресурсах для функціонального розвитку, розміщення об'єктів життєзабезпечення (комунальних об'єктів водопостачання, водовідведення, складування та утилізація сміття), логістичних об'єктів та ін., а також розвитку рекреаційних об'єктів. До другої групи слід віднести фактори рівня об'єднаної територіальної громади (ОТГ) (мезорівень): характеристика об'єктів соціально-побутового обслуговування, відстань між сільськими поселеннями та розміри їх

територіальних ресурсів, демографічний склад населення і трудові ресурси. Третю групу складають містобудівні фактори локального рівня, а саме: ПСП. Це рекреаційно-туристичний потенціал, транспортні зв'язки, вільний та сезонний житловий фонд, кількість населення, кількість працюючих у місті центрі; наявність і характеристика об'єктів виробничої і невиробничої сфери; вільні території в межах села, наявність ділянок садових товариств.

Аналіз досліджуваного регіону дозволив визначити, що межі приміських зон міст та їх поясне зонування залежать від: розміру міста-центру та його ролі в системі розселення; рівня урбанізації приміської зони та розвиненості її транспортної інфраструктури; природних умов; наявності, розміщення та розвитку рекреаційних територій. В дослідженні уточнено території зон впливу великих міст на прикладі Полтави і Сум: орієнтовно в радіальному окресленні відповідно 40 і 35 км, які в даній роботі віднесено до приміських зон, що на перспективу можуть набути ознак агломерацій. На підставі проведених досліджень запропоновано поділ їх на два пояси: 1-й пояс до 20 км, 2-й пояс до 40 км. В процесі дослідження виявлено відмінності за поясами в кількісному та структурному складі ПСП (демографічні, соціально-економічні особливості). Проаналізовано міграційні потоки, структуру зайнятості населення та виявлено, що виробництво й обслуговування міст-центрів є важливим сектором зайнятості працездатного населення приміських сільських поселень. Доля зайнятих у сільському господарстві збільшується пропорційно відстані до міста-центра. Виявлено вирішальний вплив міграційних потоків та розвиненої транспортної інфраструктури на демографічну стабільність поселень.

На основі аналізу туристично-рекреаційних ресурсів (за наступними критеріями: лісовий та заповідний фонд, водні ресурси, пам'ятні та історичні місця тощо), встановлено на прикладі приміської зони Полтави, Сум що наявність рекреаційних ресурсів, сезонного (20 - 40 %) і вільного (до 17 %) житлового фонду у значній частині поселень, садово-городніх (3 - 60 га) та дачних ділянок в межах поселень обумовлюють формування в них рекреаційних функцій.

Встановлено, що близькість до міста-центру (10-20 км), добре транспортне сполучення з містом – центром (до 30 хв.) не лише визначають збільшення кількості працюючих у місті-центрі (10 %, в т. ч. 1 пояс - 8 %), але й створюють умови для формування поселення – супутника. Наявність працюючого виробничого комплексу в приміському поселенні при розвиненій дорожній інфраструктурі, наявності транспортних зв'язків з містом-центром сприяють розвитку виробничого поселення. Аналізом кількісного співвідношення різних типів приміських сільських поселень у межах 1 поясу приміської зони Полтави виявлено, що значну частку їх становлять села змішаного типу.

Встановлено, що визначальними факторами ФС сіл виступають всі фактори локального рівня, а також відстань від міста центра та характеристика транспортно-дорожньої інфраструктури (фактори макрорівня). Фактори мезорівня, внаслідок лише початкової стадії створення сільських територіальних громад, не мають на даний момент суттєвого прояву.

Виявлено наявність трьох основних схем планувальної структури ПСП залежно від зовнішніх транспортних зв'язків: транзитної, вузлової і тупикової. Відповідно з цим відбувається зміщення зони громадського центру до магістралі, зупинок громадського

транспорту, до перехресть транспортних шляхів чи до геометричного центру ПСП. Схеми транспортних зв'язків обумовлюють тип планувальної структури ПСП: переважно лінійний, компактний, розгалужено-гіллястий, вільного планування, прямокутно-квартальний.

На прикладі Полтавської області проведений структурний аналіз приміської зони. Це дозволило виділити основні типи містобудівного середовища для 1 і 2 поясів: урбанізоване, аграрне і природне. В певних умовах вони формують суміжні (перехідні) типи середовища: урбанізовано-природне, урбанізовано-аграрне, природно-аграрне. Відповідно з цим можуть також формуватися змішані типи сільських поселень. В межах поясного та рекреаційного зонування приміської зони визначено можливі ареали розвитку різних функціональних типів приміських сільських поселень. Запропонована поясна схема-модель ФС ПСП в приміській зоні в залежності від ступеня урбанізованості середовища, наявності рекреаційних ресурсів та транспортної інфраструктури, що дозволяє уточнити вибір ФС ПСП (рис.1).

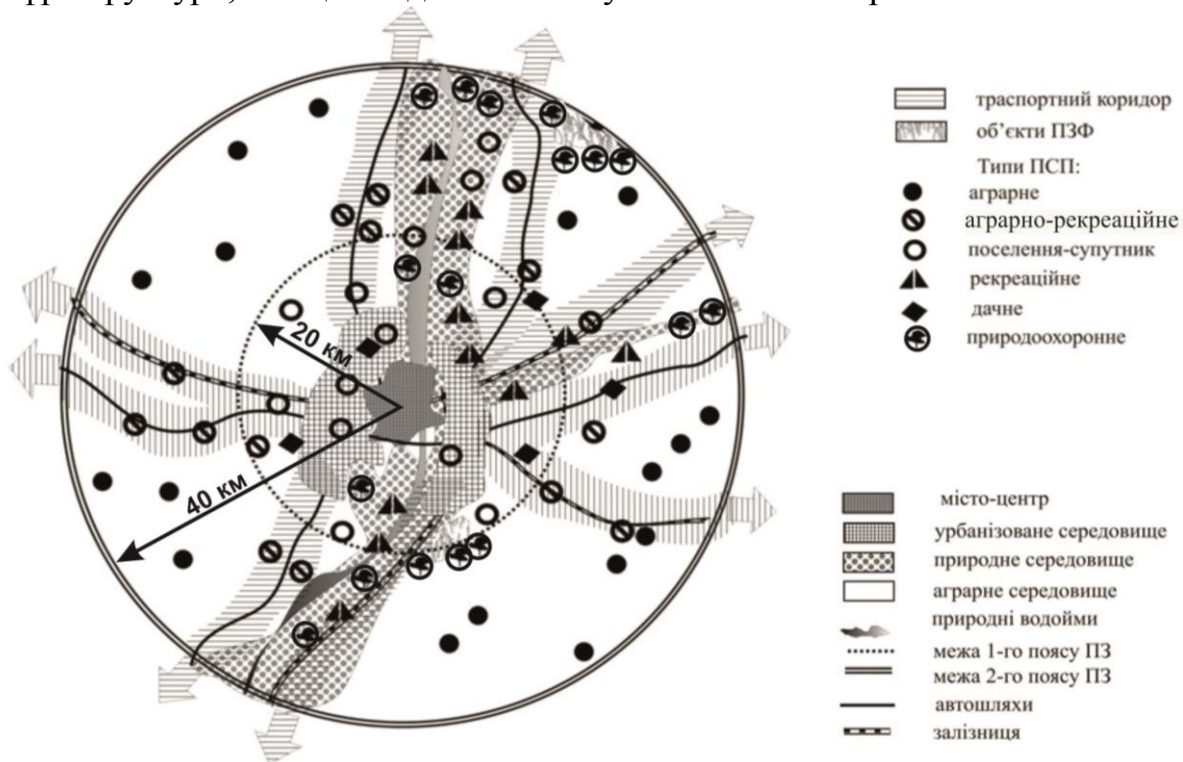

Рис. 1. Поясна схема-модель функціональної спеціалізації ПСП в приміській зоні

Відповідно запропоновано 14 можливих підтипів ПСП за функціональною спеціалізацією: *рекреаційних поселень*: туризму і відпочинку (1.1), дачне поселення (1.2), спортивно-оздоровче (1.3), котеджне містечко з фізкультурно-оздоровчою базою (1.4), котеджне містечко з пансіонатом сімейного відпочинку (1.5); *поселень-супутників*: з організованою рекреацією (2.1), з неорганізованою рекреацією (2.2), спального типу (2.3), котеджне містечко (2.4), з виробничою базою (2.5); *виробничих*: фермерське (3.1), аграрне (3.2), аграрно-промислове (3.3), промислове (3.4).

Обґрунтовано, що ФС є важливою передумовою сталого розвитку приміських сільських поселень і приміської зони в цілому. При цьому вирішуються наступні задачі: виділення ареалів функціональних типів приміських сільських поселень; вирішення спільних «інтересів» міста-центру та сільських поселень, що його оточують;

збереження сіл в 1-му поясі приміської зони, як фактору сталого розвитку та покращення екологічного мікроклімату міста-центру; виділення конфліктних зон на території приміської зони та забезпечення мінімізації їх негативного впливу на довкілля.

Досліджені закономірності впливу факторів дозволили визначити кількісні та якісні параметри, що визначають сумарну дію факторів диференціації ПСП. До головних параметрів віднесено: рекреаційно-туристичний потенціал, людність, кількість працездатних, вільні трудові ресурси, працюючі в місті-центрі, відстань до міста-центру, динамічність населення, відстань до зупинки громадського транспорту, відстань до автомагістралі 1-2 категорій, наявність виробництва, наявність земельного запасу, вільний земельний фонд під нове житлове будівництво, житловий фонд сезонного використання, вільний житловий фонд. Більшість запропонованих кількісних параметрів відповідають статистичній звітності сіл та відображають вплив досліджуваних факторів. Вони визначені як типологічні ознаки різних ПСП.

У четвертому розділі «Методичні основи функціонально-планувальної організації приміських сільських поселень» визначено принципи ФПО сільських поселень, розроблено алгоритм визначення ФС та надані рекомендації з вдосконалення ФПО приміських сільських поселень.

На основі проведених досліджень визначено *принципи* ФПО приміських сільських поселень на сучасному етапі їх соціально-економічних трансформацій: *інтеграції з містом-центром, ФС, варіантності та цілісності функціонально-планувальної структури*. На рівні приміської зони принцип *інтеграції з містом-центром* передбачає вирішення ФПО як території громади, так і окремого поселення гармонізацією інтересів з містом-центром; «експортом» рекреаційних та житлових функцій міста-центра на територію ПСП; створенням мережі спільного культурно-побутового обслуговування; удосконаленням транспортних зв'язків з містом-центром. На рівні об'єднаної територіальної громади (ОТГ) принцип *інтеграції з містом-центром* впроваджується наступними прийомами: перепрофілюванням виробничих зон, що не функціонують понад 10 р. та знаходяться в межах сельбищної зони без належного санітарно-захисного розриву; ревалоризація виробничих зон тваринницьких ферм в межах села із капітальними будівлями, що не функціонують, під інше виробництво, що потребує території, яка не може бути виділена в місті-центрі; утворення нових містоформуєчих функцій: бізнесу, сервісу, рекреації як об'єктів спільного функціонування міста-центру та територіальної громади; узгодження системи культурно-побутового обслуговування та розміщення житлових районів міста-центру в структурі ОТГ. На локальному рівні ступінь інтеграції окремого ПСП з містом – центром визначається відстанню та може привести до повного злиття ПСП з містом, що потребує узгодження транспортної та планувальної структури ПСП та міста-центра.

Принцип *функціональної спеціалізації* передбачає на макро- та мезорівні формування різних типів сільських поселень як структурних елементів приміської зони, відповідно із поясами зонування її території та дією визначальних факторів. На локальному рівні передбачається визначення особливостей формування ФПО різних типів поселень, територіального балансу різних функцій, а також можливе розміщення в них громадського центру залежно від рівня розвитку зовнішніх транспортних зв'язків та природно-рекреаційних ресурсів. У кінцевому рахунку ПСП формуються як

монофункціональні (Бричківка, Буланове, Валок), біфункціональні (Верхоли, Гожули, Лукищина) та багатофункціональні (Абазівка, Копили, Супрунівка).

Принцип *варіантності* використовується при визначенні особливостей трансформації структурних елементів ПСП та їх перепрофілюванні. Він забезпечує пошук альтернативних варіантів спеціалізації та формування функціонально-планувальної структури приміських сільських поселень з метою вибору найбільш перспективних, які забезпечать сталий розвиток поселення та поетапний розвиток ПСП. Він реалізується у *прийомах*: вибору оптимальних варіантів спеціалізації поселення; формування різних прийомів планувальних схем поселень: лінійної, компактної, ландшафтної, змішаної і порівняння та вибір найбільш доцільної для певних містобудівних та природних умов.

Принцип *цілісності* передбачає вирішення ФПО об'єднаної територіальної громади та окремих поселень як цілісних містобудівних об'єктів у всій повноті їх складових елементів та взаємозв'язків між ними. На макрорівні він передбачає цілісність функціонування і розвитку всієї системи населених місць приміської зони, розвинення транспортних зв'язків. На мезорівні передбачається повноцінне вирішення первинного соціально-побутового, профілактично-медичного, навчально-виховного, культурного та побутового обслуговування в межах об'єднаної територіальної громади, приводячи містобудівну систему до цілісності. Він реалізується як вдосконалення інфраструктури громадського і комунального обслуговування в межах ОТГ з дотриманням нормативних радіусів досяжності (транспортної і пішохідної) і забезпечення транспортними засобами. На локальному рівні цей принцип передбачає вдосконалення ФПО окремого ПСП з урахуванням його спеціалізації і реалізується в наступних прийомах: мінімізація та максимальне розділення пішохідно-транспортних зв'язків; інтегруванням об'єктів бізнесу та обслуговування у виробничо-сельбищних та сельбищно-обслуговуючих; забезпеченням повноцінного культурно-побутового обслуговування ПСП. Використання запропонованих прийомів ФПО сільських поселень залежить від їх місця і ролі в системі розселення, поясного зонування приміської зони, розміщення відносно міста-центру, інтенсивності транспортних зв'язків, людності та визначальних факторів розвитку.

Розроблений алгоритм визначення ФПС сільських поселень. Алгоритм базується на аналізі переваг та недоліків розвитку ПСП і складається з наступних дій: 1. відбір факторів на різних масштабних рівнях, їх класифікація та систематизація; 2. аналіз факторів, виявлення з них основних факторів та визначальних параметрів, що характеризують ресурси поселення і обумовлюють зміни у ФПО ПСП; 3. вибір статистично значимих показників (типологічних ознак), що визначають формування відповідного типу поселення, уточнення їх кількісного діапазону відповідно до наявних тенденцій і ресурсів певної ПЗ; 4. аналіз відповідності ресурсів певного ПСП типологічним ознакам та вибір варіантів спеціалізації: супутника, рекреаційного чи виробничого поселення; 5. верифікація результатів дослідження: порівняння варіантів вибору ФС ПСП з поясною схемою-моделлю функціональної спеціалізації поселень в ПЗ та уточнення вибору.

Пропонується в межах урбанізованого середовища 1-го поясу приміської зони розвивати переважно поселення-супутники із змішаним типом забудови, поселення дачного типу міських жителів. За наявності виробничих та рекреаційних ресурсів –

поселення виробничого (фермерські) та рекреаційного призначення. У 2 поясі – великі поселення традиційного типу – аграрні, фермерські поселення, виробничі поселення змішаного типу – аграрно-промислові; в природному або рекреаційному середовищі – поселення з об'єктами відпочинку; дачні поселення, в яких можливе розміщення фермерських господарств природоохоронного призначення. У природному середовищі приміської зони виділено природно-заповідний фонд (ПЗФ), на межі з яким можуть розвиватись фермерські господарства природоохоронного призначення (ПП) та рекреаційні поселення.

Надані методичні рекомендації з раціональної організації функціонально-планувальної структури приміських сільських поселень в залежності від вибору їх ФС (рис. 2). Рекомендації стосуються розвитку окремих функціональних зон ПСП, впорядкування функціонального зонування, вдосконалення транспортної інфраструктури та планувальної структури села, реконструкції системи культурно-побутового обслуговування у відповідності з наявністю визначальних параметрів розвитку спеціалізації, їх кількісних та якісних показників.

ВИСНОВКИ

В умовах корінних соціально-економічних і політичних змін та загострення проблем сучасних сільських поселень, особливої уваги потребує вивчення сільських поселень зони впливу великих міст обласного рівня, які до цього не були об'єктом досліджень в теоретичних працях. Це визначило їх розгляд в дослідженні як особливого містобудівного об'єкту з введенням поняття «приміське сільське поселення» (ПСП). Вивчення закономірностей впливу міста-центру та локальних ресурсів на формування ФПО ПСП дозволили розробити у дослідженні науково-обґрунтований підхід до вибору стратегій розвитку ПСП, що пов'язаний зі спеціалізацією їх в системі населених пунктів приміської зони.

1. Визначені сучасні тенденції у змінах ФПО ПСП досліджуваного регіону: функціональна реструктуризація територій ПСП, перерозподіл функцій та культурно-побутового обслуговування в балансі населеного пункту та між населеними пунктами сільської об'єднаної територіальної громади, між ПСП та містом – центром, що в свою чергу призводить в окремих випадках до процесу диференціації ПСП за функціональною спеціалізацією. Виявлено в регіоні активне формування двох типів ПСП: супутників та рекреаційних. ФС приміських сільських поселень обумовлена наявністю факторів, що їй сприяють; певних ресурсів і конкурентних переваг, та є важливою умовою їх самодостатності та сталого розвитку.

2. Встановлена факторна залежність впливу потреб міста-центру, наявності туристично-рекреаційних, транспортно-комунікаційних ресурсів ПЗ та локальних ресурсів ПСП (людність, земельні ресурси тощо) на формування ФС ПСП, яка в свою чергу визначає зміни функціонально-планувальної структури ПСП. Виявлені параметри, що визначають сумарну дію факторів функціональної диференціації ПСП. Всі параметри об'єднані у наступні групи: рекреаційно-туристичні, виробничі, демографічні, транспортно-міграційні, земельні ресурси. Факторним аналізом встановлені типологічні ознаки основних типів приміських сільських поселень.

3. Удосконалено типологію приміських сільських поселень з визначенням їх основних функціональних типів і підтипів: поселення рекреаційного типу (туризму і відпочинку, дачне поселення, спортивно-оздоровче, котеджне містечко з фізкультурно-оздоровчою базою, котеджне містечко з пансіонатом сімейного відпочинку; поселення-супутника (з організованою рекреацією, з неорганізованою рекреацією, спального типу, котеджне містечко, котеджне містечко з виробничою базою); виробничого поселення (фермерське, аграрне, аграрно-промислове, промислове); змішаних типів.

4. Визначені принципи удосконалення ФПО приміських сільських поселень: *інтеграції з містом-центром; ФС; варіантності та цілісності*. Реалізація цих принципів ґрунтується на прийомах ФПО приміських сільських поселень головних визначених типів: супутника, виробничого та рекреаційного, що визначені для кожного з цих принципів.

5. Розроблений алгоритм визначення ФС приміських сільських поселень, який включає комплексний підхід з використанням факторного і типологічного аналізу та послідовні етапи проведення дослідницьких процедур.

6. Запропоновані визначальні типологічні ознаки, що характеризують ресурси поселення та сприятливі для вибору ФС різних типів приміських сільських поселень:

для рекреаційних: наявність сприятливих природно-рекреаційних та туристичних ресурсів (ліси, водойми, об'єкти природно-заповідного фонду, архітектурні та історичні пам'ятки, місця народних промислів); людність $50 \geq 200 \leq$ осіб;

для супутників: відстань до міста-центру не більше 20 км (1-й пояс приміської зони); наявність вільних територій ≥ 10 га; частка працюючих у місті-центрі, що здійснюють щоденні міграції $\geq 50\%$;

для виробничих: наявність об'єктів виробничої сфери; наявність вільних трудових ресурсів – 50-80 осіб; людність $500 \geq 1000 \leq$ осіб.

7. Розроблені рекомендації щодо раціональної організації функціонально-планувальної структури приміських сільських поселень в залежності від їх типу, прийоми удосконалення ФПО приміських сільських поселень та рекомендації апробовані та підтверджені на прикладі Полтавської області.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях України

1. Лях В.М., Кузьменко Т.Ю. Про особливості ФПО приміських сільських поселень в сучасних соціально-економічних умовах. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*: наук.-техн. зб. Київ, 2006. Вип. 16. С.223 – 230. ISSN 2077-3455.

2. Лях В. М., Кузьменко Т. Ю. Рекреаційні ресурси як фактор зонування приміських зон великих міст Північно-Східного регіону України (на прикладі Полтавської області). *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*: наук.-техн. зб. Харків, 2007. Вип. 4,5,6. С. 227 – 231.

3. Кузьменко Т. Ю. Природні та антропогенні фактори формування планувальної структури сільських поселень приміської зони м. Полтави. *Проблеми архітектури і містобудування*: наук.-техн. зб. Макіївка, 2010. Вип. 2(82).С. 134 – 139. ISSN 1814-3296.

4. Кузьменко Т. Ю. Підходи до виявлення пріоритетних факторів ФС сільських поселень приміської зони м. Полтави. *Містобудування та територіальне планування*: наук.-техн. зб. Київ, 2011. Вип. 39. С. 244 – 250. ISSN 2076-815X.

5. Кузьменко Т. Ю. Міграційні процеси як пріоритетні чинники формування поселень-супутників у приміських зонах великих міст. *Містобудування та територіальне планування*: наук.-техн. зб. Київ, 2011. Вип. 42. С.190 – 195. ISSN 2076-815X.

6. Кузьменко Т. Ю. Трансформація структурних частин та перепрофілювання як прийоми ФС приміських сільських поселень. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*: наук.-техн. зб. Київ, 2011. Вип. 28. С. 222 – 227. ISSN 2077-3455.

7. Кузьменко Т. Ю. До аналізу сезонного і пустуючого житлового фонду як фактора формування рекреаційних приміських поселень. *Містобудування та територіальне планування*: наук.-техн. зб. Київ, 2012. Вип. 46. С.304 –308. ISSN 2076-815X.

8. Кузьменко Т. Ю. Особливості сільського розселення в приміських зонах міст-центрів Північно-Східного регіону України. *Містобудування та територіальне планування*: наук.-техн. зб. Київ, 2013. Вип. 47. С.346 –350. ISSN 2076-815X.

9. Кузьменко Т. Ю. Транспортна інфраструктура та міграційні процеси як пріоритетні фактори розвитку сільських поселень (на прикладі приміської зони м. Суми). *Містобудування та територіальне планування*: наук.-техн. зб. Київ, 2013. Вип. 50. С.346 –350. ISSN 2076-815X.

10. Кузьменко Т. Ю. Принципи та прийоми ФПО приміських сільських поселень. *Містобудування та територіальне планування*: наук.-техн. зб. Київ, 2015. Вип. 58. С.237-243. ISSN 2076-815X.

11. Кузьменко Т. Ю. Зелений пояс приміської зони як фактор гуманізації житлового середовища міста-центру. *Містобудування та територіальне планування*: наук.-техн. зб. Київ, 2016. Вип. 62, ч.2. С. 58 – 63. ISSN 2076-815X.

12. Кузьменко Т. Ю. Вдосконалення ФПО сільських поселень приміських зон. *Містобудування та територіальне планування*: наук.-техн. зб. Київ, 2017. Вип. 63. С.233-237. ISSN 2076-815X.

Публікації в іноземних наукових виданнях та виданнях, які внесені до міжнародних наукометричних баз даних

13. Кузьменко Т. Ю. Инновационный поход к разработке проектов планировки и застройки пригородных сельских поселений. *ARCHITECTURAE et ARTIBUS*. 2016. №1 (27). P. 40 – 45. ISSN 2080-9638. INDEXCOPERNICUS.

14. Кузьменко Т. Ю. Устойчивость городов-центров и пригородных сельских поселений: общие интересы и противоречия. *Современный научный вестник*: науч.-теор. и прак. журн. Белгород, 2013. № 7 (146). С. 68 – 72. ISSN 1561-6886.

15. Кузьменко Т. Ю. Наукові підходи і методи дослідження приміських сільських поселень. *Сб. науч. трудов SWorld*: межд. научн. издание. Иваново, 2014. Вип. 1. Т. 18. С. 58 – 61. ISSN 2224-0187.

16. Кузьменко Т. Ю. Обоснование функциональной специализации и трансформации планировочной структуры пригородных сельских поселений. *Новые*

идеи нового века – 2014. Материалы XIV Междунар. науч. конф. в 3 т. Хабаровск, 2014. Т. 2. С. 153–158. ISSN 978-5-7389-1394-5; ISSN 978-5-7389-1396-9 (т.2).

Інші публікації, матеріали конференцій та тези доповідей

17. Кузьменко Т. Ю. Зарубіжний досвід визначення стратегії розвитку приміських територій в зоні впливу великих міст (на прикладі Австралії). *Дизайн, архітектура, образотворче мистецтво*: наук.-техн. зб. Полтава, 2008. Вип. 5. С. 112–117.

18. Кузьменко Т. Ю. До типологічного ряду сучасних приміських сільських поселень. Матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. «Aplikované vedecké povínky – 2013», (27 лип. – 5 серп. 2013 р., м. Прага), Praha, 2013. С. 48 – 52.

19. Кузьменко Т. Ю. Трансформація ФС як еволюція приміських сільських поселень. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. “Проблемы архитектуры и градостроительства на трансграничных территориях”, (14-15 грудня, 2011р., м. Харків). Харків, 2011. С. 46-47.

20. Кузьменко Т. Ю. Функціональна трансформація виробничих зон приміських сільських поселень як стратегія їх сталого розвитку. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. “Сучасні проблеми архітектури і містобудування в умовах міжнародної інтеграції”, (27-28 листопада 2014р., м. Харків). Харків, 2014. С.103-105.

21. Кузьменко Т. Ю. Лісопарковий пояс приміської зони як важливий фактор оздоровлення мікроклімату міста-центру: Архітектура: естетика+екологія+економіка: мат. Міжн. наук.-практ. конф. = Architecture: aesthetic+Ecology+Economics: International Scientific Conference Proceedings (3-5 жовтня 2016 р., м. Полтава). Полтава, 2016. С. 38-39.

АНОТАЦІЯ

Кузьменко Т. Ю. Принципи ФПО приміських сільських поселень (на прикладі Північно-Східного регіону України). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури (доктора філософії) за спеціальністю 18.00.04 – містобудування та ландшафтна архітектура. – Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 2018.

У дисертації уточнено закономірності формування приміських зон міст-центрів, узагальнені особливості трансформації функціонально-планувальної структури приміських сільських поселень в нових соціально-економічних умовах, розширено типологію сучасних приміських сільських поселень; запропоновано методику вибору ФС приміських сільських поселень. Для розробки методики виявлені визначальні параметри, що характеризують ресурси поселення та обумовлюють формування спеціалізації приміських сільських поселень, визначені принципи та відпрацьовані прийоми ФПО поселень-супутників, рекреаційних та виробничих поселень, розроблені пропозиції з вдосконалення ФПО сільських поселень в приміських зонах великих міст. Запропоновано алгоритм вибору ФС приміських сільських поселень.

Ключові слова: приміські сільські поселення, приміська зона, визначальні параметри, функціонально-планувальна організація, функціональна спеціалізація.

АННОТАЦИЯ

Кузьменко Т. Ю. Принципы функционально-планировочной организации пригородных сельских поселений (на примере Северо-Восточного региона Украины). – Рукопись.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.04. – градостроительство и ландшафтная архитектура. – Харьковский национальный университет городского хозяйства имени О. М. Бекетова, Харьков, 2018.

В диссертации уточнены закономерности формирования пригородных зон городов-центров и их зонирования, обобщены особенности трансформации функционально-планировочной структуры пригородных сельских поселений в новых социально-экономических условиях, расширена типология современных пригородных сельских поселений; предложена методика выбора функциональной специализации пригородных сельских поселений. Для разработки методики выявлены определяющие параметры, которые характеризуют ресурсы поселения и обуславливают формирование специализации пригородных сельских поселений, определены принципы и отработаны приемы функционально-планировочной организации поселений-спутников, рекреационных и производственных поселений, разработаны рекомендации по усовершенствованию функционально-планировочной организации сельских поселений в пригородных зонах больших городов. Предложен алгоритм выбора функциональной специализации пригородных сельских поселений.

Ключевые слова: пригородные сельские поселения, пригородная зона, определяющие параметры, функционально-планировочная организация, функциональная специализация.

ANNOTATION

Kuzmenko T. Yu. The principles of functional and planning organization of suburb rural settlements (on example of North-East region of Ukraine). – Manuscript.

Thesis for a PhD in Architecture degree by specialty 18.00.04 – Town planning and landscape planning. – O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, 2018.

Destruction of social infrastructure of villages, strengthening of their degradation, reduction of their quantity, deep deformation of demographic potential, deterioration of functional planning structure of settlements found insufficiency scientific methodical approaches for search of strategy of development of villages and also their functional and planning organization.

The practice of formation typological peculiarities of rural settling in suburban areas of cities-centers and development's premises of suburban rural settlements as elements of suburban areas of cities-centers were analyzed, existing concepts of their development were examined, peculiarities of suburban rural settlements, their modern typology and the development's nature of planning structure were researched and new

types of settlements have been identified in the first chapter. The foreign experience of development of suburban settlements are generalized, features functional-planning organization of these settlements are discovered, the modern trends in changes in the functional-planning organization of the SAS as well as the direction of development of the suburban rural environment at levels of rural settlement, social infrastructure and production are defined. Premises and regularities of transformation of functional-planning structure of suburban rural settlements which cause development of the rural settlement are defined.

Premises of researches of suburban rural settlements are analyzed, experience of theoretical researches of rural settlements is generalized, features of SRS which caused allocation of suburban rural settlements as object of town-planning researches are specified in chapter 2. Scale levels of factors of influence on SRS functional-planning organization: macro-level – suburban zones, mezo-level – the united territorial communities (UTC) and local level – the suburban rural settlement influence are specified. Main scientific approaches and research techniques of town planning objects are analyzed; the technique of a research is chosen and its stages are allocated.

The factors which locating place and role of suburban rural settlements in the system of resettlement are analyzed in a chapter 3: it is defined on the basis of the analysis that town-planning, social and demographic, transport and migratory and natural recreational factors have the greatest influence on the functional and planning organization of suburban rural settlements. Borders of suburban zones of cities and also methods of their zoning are specified. The analysis natural recreational resources of Poltava's suburban zone is carried out and it's recreational zoning is offered. The characteristic functional types of suburban rural settlements are defined; the structural model of the environment of suburban zone is developed, the functional specialization as a factor of improvement of SRS's planning organization is substantiated. It is defined that the city-center and the studied factors influence formation of the functional specialization of SRS. Quantitative and quality indicators which characterize resources of the settlement are offered for its justification.

Scheme of population's influence on the functional specialization of settlements and parameters of influence of defining factors on functional and planning organization of different types of settlements are offered. Parameters allow to estimate qualitatively and quantitatively degree of influence of these factors.

The principles functional and planning organizations of settlements: integration with the city- center, functional specialization, variance and integrity are defined in chapter 4.

The defining parameters which characterize resources of settlements and cause functional specialization of settlements are allocated: settlements satellites, recreational and production; technique of ball assessment of the territory of settlements are offered, the algorithm of defining of functional type of settlement are developed, the recommendations of improvement of the functional and planning organization of allocated types of settlements are offered.

Content words: suburb rural settlements, suburban zone, defining parameters, functional specialization, functional and planning organization.

Рис. 2. Рекомендації з вдосконалення ФПС рекреаційних поселень